

Maskeradens historie

– en historie om menneskesyn i forandring

Af Sune Christian Pedersen

Maskeraden er i vore dage nærmest en metafor for det falske, det kunstige. At noget er en maskerade betyder i dagligsprog som oftest, at det er et falsk dække over noget andet. De konkrete »historiske« maskeradefester, vi møder i litteratur og på film, vækker sjældent andre associationer end intrige, tomhed eller eskapisme. Og hvis der ikke er noget lidt latterligt over maskeraden, er der ofte noget truende. Noget skjuler sig for os, skjuler sin sande identitet. I Edgar Allan Poe's novelle »Den røde døds maske« trækker tusind adelige sig under en pest tilbage på et forseglet slot, hvor de for at holde kedsomheden borte holder en maskerade. Under maskeraden sniger selve Døden sig ind, gemt under en grufuld maske, og straffer deres flugt fra virkeligheden.

Kulturhistorikernes syn på maskeraden er groft sagt præget af ambivalens: Hvor det handler om maskeraden som en del af 1700-talshoffets kultur finder vi i deres skildringer ofte en nostalgisk æstetiserende holdning. Maskeraden er en del af en svunden pragt. I de samme værker, finder vi imidlertid også beskrivelser af maskerader udenfor hoffets rammer, og her er tonen en anden; ikke mindst når Thorvaldsen åbner ballet sammen med den

»sturvoksne, tyskfødte Maler Wolperding, der var forklædt som Dame med lange Proptrækkerkrøller ... Situationen synes overordentlig taktløs og giver lidt bitter Smag paa Tungen. Vi kan ikke lide at tænke os den ærværdige gamle Mester med i saadant Gøgl« (1).

Hvad vi ikke får at vide hos historikerne er, hvad maskeraden egentlig betød for datidens mennesker. Jeg vil i denne artikel forsøge at give et bud på, hvordan maskeraden blev opfattet i 1700-tallets borgerskab, hvordan denne opfattelse ændrede sig omkring år 1800, og hvordan opfattelsen af maskeraden samtidig kan kaste et lys på et menneskesyn under forandring.

Opståen og udbredelse

I historiografien er det en almindelig opfattelse, at maskeraden var en videudvikling af de mere folkelige fastelavnsfester, der fandt sted i sidste

halvdel af 1600-tallet, og at maskeraden skal forstås i lyset af disse – som oftest som en udvandet eller dekadent version. Jeg vil ikke her gå nærmere ind i diskussionen af maskeradens opståen, om dens »lån« fra folkekulturen. I denne sammenhæng er det langt vigtigere at forstå maskeraden som et fænomen, der har sin egen dynamik og betydning, uafhængigt af eventuelle aner (2).

Senest i perioden fra 1634-1712 blev det, vi forstår ved maskeraden, introduceret i Danmark som en hofforlystelse. Den første hofmaskerade, der omtales i historiografien, er et »*Bal en Masqve*« afholdt i forbindelse med kronprinsens bryllup i 1634. Dog indgår allerede i 1500-tallet masker i hoffets regnskaber. Fra 1652 melder kilderne om afholdelse af en ny type maskerade, de såkaldte 'Wirtschaften', en skik, man indførte fra de tyske hoffer. Her holdtes festen på en kro, hvor festholderen (for det meste kongen og dronningen) forestillede kromanden og krokonen, og hvor gæsterne var udklædt i forskellige national- og karakterdragter (dragter, der forestillede specifikke karakterer: Historiske, allegoriske eller mytologiske figurer, f.eks.). Om aftenen fortsatte festdeltagerne typisk med et bal på slottet, stadig iført dragterne. Disse fester havde også en narrefigur, der havde mulighed for at kritisere regenterne, nemlig en skærsliber, normalt spillet af hofpoeten.

I Wirtschaftfesterne lå tilsyneladende en sentimental fascination og dyrkelse af det folkelige fra hoffets side. Den samme fascination gav sig senest fra 1660'erne udslag i, at det blev almindeligt, at hoffet til fastelavn hentede hollandske bønder fra Amager ind, for at de på slotspladsen kunne opføre deres fastelavnsløjer. Det blev fra 1680'erne skik for hoffet at fejre fastelavn ved selv at tage ud til Amager og iagttage de hollandske bønders eksotiske fastelavnshøjtider. Samtidig begyndte maskeraden at blive en regelmæssig forlystelse ved slottet i København eller ved lystslotte udenfor byen.

I 1700-tallet fandt en udbredelse af maskeraderne sted, fra hoffet og ned i de urbane borgerlige lag. I 1710 begyndte hoffet at afholde store ugentlige maskerader, ved enkelte lejligheder med helt op til 4000 deltagende. Reelt er det ikke til at sige, hvem der var tilladt adgang og hvem ikke. Men tilsyneladende skete der noget nyt med maskeraden. Fra at have været en eksklusiv hofforlystelse, begyndte maskeraden også at blive en forlystelse for byens finere borgerskab. Fra 1720'erne afholdtes der således maskerader på teateret, udenfor hoffets rammer.

Samtidig med udbredelsen faldt der i 1700-tallet en række forbud mod maskeraderne, der punkterede udbredelsen. Det første forbud var tilsyneladende forårsaget af pesten i 1711. Den 14/1 1712 udsendtes et reskript »Ang. Forbud paa forargelige Samquemme, samt for Contagionens [smit-

tens, Meyer] Skyld, i denne Vinter paa Kane-Kjørsel og Klæders Udlaan til Masqveren i Kjøbenhavn« (3). Tilsyneladende eksisterede der for myndighederne en årsagssammenhæng mellem utilbørligheder, maskering – og sygdom. Denne sammenhæng var primært, at sygdommen sad i tøjet, men måske var chokket over pesten, kronologisk sammenfaldende med maskeradernes voldsomme opblomstring (blandt andre ting, selvfølgelig), også med til i højere grad end tidligere at henvise maskeraderne til det syndiges område (4). Reskriptet blev dog ikke håndhævet mere, end at maskeraderne kom igang igen fra omkring 1720.

Allerede i 1724 blev de offentlige maskerader dog forbudte igen. Årsagen var officielt det hasardspil (basset), der også foregik ved forestillingerne. Herefter var det kun tilladt for »Personer af Distinktion« at have »private Maskerader for dem selv« (5). Meget taler for, at modstanden mod maskeraden stak dybt. Først og fremmest stod pietismen i de følgende årtier stærkt, i hovedstaden og ved hoffet. Denne pietisme vendte sig imod jordiske forlystelser generelt – teater, komedie, linedans, bl. a. – men maskeraden var en særlig aversion, som vedblev at være forbudt efter at de andre blev tilladt igen. Selv de distingverede private maskerader blev i 1730'erne indskrænket, idet enhver form for bal »paa Søn- og Festdage eller Aftenen tilforn« blev forbudt (6).

Under Christian VII og Struensees styre ændrede vilkårene sig, og maskeraderne blev atter tilladt. I 1768 blev der givet tilladelse til, at maskerader kunne afholdes på Det danske Komediehus. Af reglementet fremgår, at disse maskerader på én gang var mere løsslupne (der blev bl.a. nu udskænket alkohol) og mere kontrollerede. Der var store mængder af vagter til at overvåge, at alt gik rigtigt for sig. Der kom endda regler for, hvilke maskeradedragter der var tilladte og hvilke ikke, f.eks. blev dyreforklædninger forbudt, og det indskræpedes, at det var forbudt at møde op i egne hverdagsklæder. Endelig er det bemærkelsesværdigt, at maskerede og umaskerede ved den offentlige maskerade nu, i modsætning til tidligere, holdes adskilt: »En Masqueret maa komme paa Masquerade-Sahlen og overalt i Logerne, ikke paa Galleriet; en Umasqueret i Logerne og Galleriet, ikke i Sahlen« (7). Maskeraden blev således en dobbelt iscenesættelse, hvor maskerne både spillede overfor hinanden, og for et publikum på galleriet. Vi kender ikke den sociale sammensætning på disse maskerader, men tilsyneladende har der været åbnet for adgang et stykke ned ad den sociale rangstige. Kontrollen har snarest ligget i reglerne for maskers ærbarhed, formentlig lånt fra hofmaskeradens reglement.

Med Struensees fald forsvandt de offentlige maskerader imidlertid fra den københavnske skueplads. Men først i 1790'erne tiltog hofmaskeraderne. Der kunne let være 16-1700 gæster til maskeraderne i Riddersalen på

Lofsmaleri i Rosen på Frederiksberg Slot af den københavnsk fødte maler Benoit le Coffre (1671-1722). Maleriet er fra 1711 og giver et indtryk af hofmaskeradernes plads i rokokoens æstetiske univers. Der bliver drukket, spillet, danset og flirtet – og set. Står man under maleriet, har man manges blikke hvilende på sig. Iveren efter selviscenesættelse spillede i 1700-talsmaskeraderne en væsentlig rolle.

Christiansborg. Og i de private klubber, der voksede frem i stor stil fra 1775 som et borgerligt alternativ til hofkulturen, afholdtes der ligeledes maskerader. Fra 1798 findes der hyppige indlæg om disse maskerader i bladene. I 1800 blev der åbnet op for, at andre steder end Komediehuset, der siden 1772 ikke havde udnyttet sit privilegium, kunne afholde maskerader. I 1803 blev maskeraderne endelig frigivne med en befaling om, at tilladelser kun-

ne søges gennem Det danske Kancelli, og at maskeraderne skulle stå under politiets tilsyn. To forskellige etableringer afholdt fra nu af maskerader: det, der senere kom til at hedde D'Angleterre, og Hofteatret. Det sidstnævnte sted var for de fornemme, det førstnævnte for de mindre fine. Under alle omstændigheder betød denne frigivelse en øget udbredelse – og en enorm popularitet for maskeraderne. Vintrene i 1803-05 er maskeradernes absolutte glansperiode, i det mindste i kvantitativ forstand. Hver eneste uge afholdtes maskerader.

Hvorfor maskeraderne på netop denne tid blev tilladt som offentlige forlystelser, kan virke gådefuldt, set i lyset af den generelt stramme politik, der blev ført af kongemagten efter den franske revolution. Svaret skal formentlig findes i et ønske om at bringe maskeradevæsenet, der allerede florerede i klubberne, ind under mere kontrollerede former, hvor politiet kunne føre tilsyn.

Der viser sig altså en udvikling op gennem 1700-tallet, hvor maskeraden på den ene side bliver udbredt fra hoffet ud i den urbane »offentlighed« – og tilsyneladende gradvist siver ned og bliver »vildere« – og på den anden side bliver reguleret, idet gæsterne og deres opførsel overvåges, og hele festen underkastes et stramt tidsskema og et sæt regler, der trykkes ved hver eneste annoncering på plakater og i aviser.

Intetsteds får reguleringen dog så konkret en betydning som i det, jeg vil kalde den officielt-patriotiske maskerade. I anledning af kongens og kronprinsens fødselsdage blev der afholdt en »Nationalhøitidelighed paa Hr. Bjørns Masquerade« (8) (Hofteatret på Christiansborg). Her var deltagerne maskerede som repræsentanter for de danske stænder, og i disse roller defilerede de forbi en stor obelisk, repræsenterende kongemagten, mens de sang patriotiske sange. Det er ikke bønder, fiskere osv., der paraderer forbi de kongelige, nej det er folk maskeret som bønder, dvs. formentlig højere undersåtter, der forklædt som lavere underkaster sig obelirken, den kongelige »maske«. Her synes det, som om ordenen er selve målet, ikke midlet til festlighed. Gennem en sådan iscenesættelse kunne kongen symbolsk manifestere sin magt. Billedet er vendt fuldstændigt i forhold til den tid, hvor hoffet klædte sig ud som og festede på lige fod med Amagerbønder. I dette nye spil er forklædningernes betydning fastlagt i et lige så stramt hierarki, som de roller i samfundet, de fremstiller. Man kunne næsten kalde det en maske-realisme, eller et ritual, hvor de hierarkiske værdier i samfundet stadfæstes. Den officielt-patriotiske maskerade viser imidlertid også, at maskeraden var blevet en så vigtig institution i det højere bysamfund, at den var blevet en gængs udtryksform. I 1804 afholdtes »Høitideligheder *en Masque* i Anledning af den 2. April 1801« (9) – altså en maskerade i anledning af

slaget på Rheden, et nationalt nederlag. Maskeraden var ikke længere kun en forlystelse, den var blevet en måde, hvorpå man kunne iscenesætte samfundets hierarkiske strukturer.

Efter den nationale krise med statsbankerotten 1813 forsvandt maskera-derne for en tid, og ifølge historiografien blev de aldrig det samme igen. Fra 1820'erne var der spredte maskerader på de gamle scener, men tilsyneladende uden den store tilslutning. Fra 1840'erne eksisterede maskeraderne som et perifert fænomen i form af de såkaldte »kunstnermaskerader«, arrangeret af de unge kunstners selskab – og kun med adgang for mænd. I Vinter-tivoliet Casino blev der også holdt maskerader, én gang årligt, men stadig kun for mænd. Forbudet mod kvinder blev ophævet i 1854, men maskeraderne synes blot at have været en skygge af sig selv, med yderst begrænset deltagelse og kun ringe interesse for maskering. Fra omkring 1870 synes de helt at være forsvundet.

Menneskesyn og maskerader

I sin komedie *Mascarade* og i sin epistel 347 satiriserer Holberg over modstanden mod maskeraden på en måde, der kan give en idé om, hvordan man kunne forstå maskeraden som metafor for mennesket på hans tid, i 1700-tallets første halvdel. Hans komedie havde sin premiere blot 18 dage efter forbudet mod de offentlige maskerader i 1724. Den er utvivlsomt skrevet på baggrund af en foregående debat. I hvert fald er stykket én lang diskussion af maskeradens gode, dårlige og potentielt kaotiske sider. Den besindige svoger Leonard giver tilsyneladende Holberg røst i sit argument om, at maskeraderne »forestiller Menneskene den naturlige Liighed, hvorudi de vare i Begyndelsen, førend Hofmod tog overhaand, og et Menneske holdt sig for god at omgaaes med et andet; thi saa længe Mascaraden varer, er Tierenen lige saa god som Herren«. I sin epistel gentager han dette argument, og tilføjer, at det både er behageligt for høje og lave: De høje kan opfylde deres drømme om identitet, fri fra modernes og distinktionens »rustning«, mens de lave får frihed til at opføre og klæde sig som de vil. Maskeraden har for Holberg en filosofisk betydning, fordi den erindrer om naturtilstanden og afslører det hverdagslige hierarkis arbitraritet: »Man kand i saa Maade sige, at den sædvanlige Stand, som vi leve udi, er en bestandig Mascarade, efterdi Regiering, Moder og Sædvaner paalegge os Masker, hvilke vi ved saadan Leeg ligesom nedlegge, og at vi egentlig ikke ere ret maskerede, uden naar vi gaar med blotte Ansigter.« For Holberg består mennesker af natur og kultur, men naturen er maskeret bag kulturen. Det Holbergske menneske lever på overfladen, og maskeraden er i den forstand nærmest en naturlig tilstand, en »anden natur«. Det Holbergske menneske er således et

Illustration fra 1813 til Holbergs Mascarade af Christian August Lorentzen (1746-1828). I stykket er indlagt et intermedium, hvor en maskerade »opføres« af skuespillere og statister.

positionelt menneske, hvis identitet er defineret ud fra dets position i samfundet. Et gennemgående tema i hans satirer er da også folk, der forsøger at bryde ud af deres sociale position, men som mangler de egenskaber, der gives af positionen.

Mentaliteten i borgerskabet på Holbergs tid er i historiografien blevet beskrevet som en teatermentalitet. Man pyntede sig, gik i parykker og gik på teater for at blive set. I standskulturen afspejlede såvel klædedragten som kropssproget individets stand, og betydningen af den ydre fremtoning blev derfor enorm. Der blev trykt i stribevis af manérbøger, der angav, hvorledes kropssproget skulle finjusteres til det ekstremt skarpe høflighedskompleks – anstanden – der regulerede menneskelige og sociale relationer. Det er i sammenhæng med denne kultur, hvor spillet, det yderlige, havde så stor en betydning, at vi må forstå Holbergs forestillinger om Verden som en maskerade (10).

Fascinationen ved det ydre spil, forklædningen, viser sig i de små glimt af, hvad der skete på maskeradeerne, de sparsomme kilder giver os. I en lille udateret pjece, »En Haandfuld af Konst- Natur- og Forstands-Mærkværdigheder« fra 1700-tallets begyndelse (11) beskrives nogle af de opfindsomheder, de maskerede kunne fremkomme med. Ved en hofmaskerade så man i riddersalen

»indtræde et Menneske, forklædt som en Abekat, trillende for ved sig en stor Kugle, henimod halvtredie Alen i Diameter. Efterat denne Kugle nogle Gange var rullet rundt omkring Salen, blev Abekatten staaende midt paa Salen, og lod Kuglen ligge stille for sine Fødder. De andre Masquer slog strax en Kreds omkring ham, da Abekatten lukkede Kuglen saaledes op, som den kunde have været en liden Krambod, og saa sad inde i Kuglen en fuldvoxen Mand, forklædt i Masque som en Bonde, med et Skakbræt for ved sig, hvilken indlod sig at spille med omstaaende Masquer, een efter den anden.«

Det vigtigste, hele fascinationen ved dette optrin ligger i selve skuespillet, i den fantastiske iscenesættelse. Spørgsmålet om, hvem der befinder sig bag masken, er i denne som i andre skildringer fra samme tid underordnet. Vigtigst ved forklædningen er iscenesættelsen af en ny virkelighed, at forandre via maskeringen. Det er svært at slutte ud fra så spinkelt et kildegrundlag som det, vi har fra 1700-tallets start. Men tilsyneladende betød maskeraden for 1700-tallets byboere og hoffolk en leg med muligheden for at forandre mennesket; en åbning i det meget ydrebetonede, standsbevidste menneskes selvforståelse.

I årene omkring 1803-1804, hvor maskeradeerne endelig var blevet frigivne, og hvor der blev danset intenst i vintrene, florerede en livlig debat vendt mod fænomenet. Når man gennemlæser de mange avisartikler i denne anti-maskeradepolemik, er der en række argumenter, der går igen.

For det første et angreb på det løsslupne, usædelige og ubekymrede ved maskeradeerne. For det andet et angreb på den sociale sammenblanding af høje og lave ved maskeradeerne. Og for det tredie et ubehag ved maskeringens tildækning af personligheden.

I det lille populære spidsborgerblad, Politivennen, udgivet og redigeret af K.H. Seidelin, blev der i de hektiske maskeradevintre 1803-04 raset godt og grundigt. I et indlæg (12) bliver maskeradeerne fremstillet som et hedensk levn, som katolikkerne bragte videre, dog kun i karnevalstiden. Kritikken kommer primært i form af en lang række punkter: »Maskeradeerne kunne tjene Forliebte til Stevne. Maskerader kunne tjene Forføreren med Lejlighed han ellers ikke fik. Maskeradeerne kunne give Vellystningen Frihed til at besmitte det kyskeste Øre med sin Givt.« Som kontrast til disse punkter

formulerer skribenten sine egne idealer: Det protestantiske (modsat den katolske karnevalstradition), sæderne, kundskaberne, det puritanske, huslige, sparsommelige, blide, tænksumme.

Samme idealer formuleres mere positivt i det andet indlæg om maskera-der i samme blad, hvori skribenten argumenterer udfra en puritansk grundholdning om, at

»Ingen Fornøjelser, maae nogensinde stride imod Sædeligheden, men altid være overensstemmende med vores Pligter ... nej! der, hvor Tarvelighed hersker, findes den sande Glæde, Fryd, og Fornøjelse. Mennesket trænger til selskabeligt Samfund, men han trænger ej til at ødsle, han trænger ikke til støjende Glæder; han behøver en blid Adspredelse. Og efter disse Grundsætninger, troer jeg, at man kan bedømme Fornøjelsernes Moralitet.«

I atter andre artikler klagede skribenter over tilstedeværelsen af »liderlige og frække Bolersker« (13), altså prostituerede, hvis tilstedeværelse besmudsede de pæne piger. Fælles for disse skribenter er, at de ser den løsslupne maskerade som en modsætning til deres egne idealer: En puritansk verden, hvorfra det usædelige og løsslupne er udgrænset.

Mere alvorligt måske var den trussel mod »den stabile verden«, der ud-sprang af maskeradens potentielle nedbrydelse af sociale kategorier, dens sammenblanding af høj og lav.

I en artikel fra 1803 i bladet Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn (14), frygter skribenten for den sociale sammenblandings konsekvenser. Der er som sådan ikke noget galt med maskera-der, kun med de nyeste offentlige maske- rader i Københav: Efter maskeradernes offentliggørelse »da enddog Slag- tersvende og Læredrenge, Tjenestepiger og Salsnympher [prostituerede, ODS] kunne komme der, synes de at stifte ubodelig Skade«. Problemet er, at

»simple Mennesker derved [vænnens] til en Levemaade, som de dog tid- lig eller sildig maae give Slip paa. Naar de siden ikke kunne tilveiebrin- ge alt, hvad der udkræves til et saadant Masqueradeliv, saa blive de vrant- ne og misfornøjede med deres Skjebne, og følgerne deraf vil enhver let kunne tænke sig.«

Thi:

»En af de Egenskaber, der karakterisere Hovedstadens Indbyggere, især i Middelstanden, er den evige higen efter at ville leve paa samme Fod som de høiere Stænder. Skomageren vil leve som Kjøbmanden, Kjøbmanden som Ministeren; Kræmmerkonen som Grevinden, Grevinden som Prin-

sessen. Luxussen bliver derfor sjelden eller aldrig blot mellem de høiere Classer, den forplanter sig som en smitsom Feber fra disse til alle de andre Stænder«.

Der lå dog i kravet om ordentlig udklædning en slet skjult social kontrol. I en anden artikel i Nyeste Skilderie (15) hævdes f.eks., at »Det er en notorisk Sandhed, at virkelige Skomagerdrengene have indfundet sig i deres egne Klæder paa vore Masquerader og spillet deres naturlige Roller«. Kun de rige kunne – ideelt set – tillade sig at forklæde sig som skomagerdrengene. De fattige havde næppe råd til at forklæde sig som rige, og der var altså i kraft af kravet til maskeradedragten en effektiv social kontrol, der hindrede maskeraden i at udvikle sig til en kaotisk social sammenblanding.

Det er således ikke maskeraden som idé, der anfægtes. Flere indlæg bygger på øjenvidneskildringer. Skribenterne går selv på maskerade, og det samme gælder åbenbart de »pæne piger«, som omtales. Der eksisterer parallelt med kritikken en forestilling om, at maskerader også kan være pæne og ordentlige som dem, der foregår ved hoffet. Artiklen om skøgerne munder f.eks. ud i konkrete forslag om strammere regler og kontrol ved indgangen ved maskeraderne. Der, hvor standpunkterne skilles, er snarest i graden af puritanisme. For visse af skribenter er selve den formålsløse festlighed – formålsløs i forhold til idealet om »det huslige, sparsommelige, blide, tænksomme« – et problem. Men hos mange andre finder vi et ønske om en maskerade, der er socialt, sædeligt og moralsk ordentlig.

Bag modstanden mod maskeraden omkring år 1803 lå i høj grad et puritansk menneskesyn, milevidt fra Holbergs filosofi om Verden som en maskerade. Men også for antimaskerade-skribenterne i årene omkring 1803 fungerede maskeraden ofte som en metafor for menneskets fremtræden i Verden. I Nyeste Skilderie skriver redaktøren Johan Werfel i 1803 :

»Hvad er Masquerade i Grunden andet end *at synes det, som man ikke virkelig er?* Og skeer det sidste ikke dagligen, uden at nogen ivrer det mindste derimod?« (min fremhævelse) (16).

Metaforen er på én måde den samme – »Verden er en maskerade« – og dog er menneskesynet helt forandret i forhold til Holberg. For Holberg er menneskets sociale identitet uadskilleligt fra dets »masker«. For Werfel er maskerne det, der dækker over den virkelige identitet. Tilsvarende defineres maskering i en artikel i det lærde ugeskrift *Minerva*, udgivet af Knud Lyhne Rahbek, som det at »forestille en anden Person *end den man virkelig er*« (min fremhævelse) (17). For begge skribenter er der en essens, en individuel kvalitet i hvert menneske, der kan skjules. Bag virkelighedens masker gemmer personligheden sig. Vi har forsåvidt at gøre med et individualiseret

menneskesyn: Personen kan ikke længere afledes af sin fremtræden i verden – herunder i det sociale standshieraki, som hos Holberg.

At maskeraden som metafor ændrede sig skal utvivlsomt forstås i sammenhæng med en generel forandring i menneskesyn, der fandt sted omkring år 1800. Forestillingen om individet vandt indpas på bekostning af det 18. århundredes standsbevidsthed, en proces mentalitetshistorikerne ofte omtaler som individualiseringsprocessen (18).

Indvirkede det nye menneskesyn på maskeraderne selv? Det er meget vanskeligt at sige på baggrund af de ganske få kilder, der findes om selve »maskeradernes praksis«. Jeg vil dog nævne en enkelt artikel af Knud Lyhne Rahbek, »Maskeraden – en Drøm af mig selv« (19), der beskriver det for mig at se centrale, nemlig »den almindelige Maskeradefornøjelse, at opdage, og gienkende de forskellige Masker.« Han beskriver her demaskeringen som en næsten manisk proces: Maskerne skriver navne i hænderne på hinanden (for ikke på stemmen at genkende hinandens identitet), og er der én til stede, hvis identitet, man ikke kan gætte, stimler folk sammen om vedkommende.

»Saaledes var der iblandt andet een i en meget elegant Domino med Gulddaase i Haanden; ham var al Verden paa Jagt efter at vilde kiende; man stimlede om ham, man reves om hans Haand, for at skrive efter Maskeradeviis, snart eet, snart et andet Bogstav deri; men altid rystede han paa Hovedet; og ikke saa snart blev heller en Gisning bekiendt, før den strax lydelig forkastedes; ja! hvad det mærkeligste var, Uvisheden gik endog saavidt, at der var adskillige af de omstaaende, der i deres Enfoldighed ansaae dem forpligtede at erklære, at det ikke var dem, der var i Dominoen«.

Så snart en maske afsløres, går han til garderoben og skifter til ny maske. Der er endda nogle, som i iver river maskerne af hinanden. Tilsyneladende er fascinationen i dette optrin en helt anden, end ved det optrin (abekatten med kuglen), vi så knap hundrede år forinden. Det vigtigste er ikke længere iscenesættelsen og forandringen; for personligheden kan aldrig forandres, uanset hvad man gør for at tildække den. I stedet ligger fascinationen i at se igennem de lag, der skjuler den ægte personlighed. For det individualiserede menneske er maskeraden blevet en pirrende leg med at finde ind bag alt det ydre, bag alle de konventionelle tøj-koder, ind til den unikke kerne, til mennesket bag masken.

Maskeradernes forsvinden

Hvis maskeraden for borgerne omkring år 1800 var udtryk for en stigende

individualisering, mener jeg også, at maskeradens forsvinden kan ses som en effekt af denne individualisering.

I 1831 blev der givet en maskerade på D'Angleterre, hvor 600 personer deltog. I Kjøbenhavnsposten finder vi en kort beskrivelse. Det ser sørgeligt ud:

»Uagtet man bemærke mange brillante Costumer og gode Character-masker, herskede under selve Maskeraden kun ringe Livlighed, da ikkun saare Faa søgte at udføre de Charakterer, de havde valgt at fremstille, ligesom der eiheller var arrangeret noget Optog eller deslige. Maaskee har det lange Tidsløb, i hvilket ingen offentlige Maskerader have været givne her i Hovedstaden, hos mange bragt denne Forlystelse i Glemsel; hvorhos det dog ikke bør lades ubemærket, at man i det hele aldrig har kendt den tvangfrie Lystighed, som aander i Sydboernes mere nationale Forlystelse af denne Art, hvilke i den Grad synes at komme i Modstrid med Nordboens Character, at mange genere sig for at vise sig lystige, om det endogsaa er under Maske. Da de deltagende havde demaskeret sig, og Ballet, som sædvanligt, afløste Maskeraden, herskede i det hele en langt muntre Tone. For øvrigt var Arrangementet særdeles smagfuldt, og ingensomhelst Uorden fandt Sted. Saare rigtige vare vistnok de tagne Bestemmelser, hvorefter ikke *Enhver* der ønskede Billet tilstedtes Adgang ...« (20).

Der er ikke længere hverken lyst eller frihed forbundet med maskeringen, tværtimod er det, som om gæsterne kun med stort ubehag befinder sig udenfor deres vante roller. Der er ingen forvandling forbundet med forklædningen, og ingen glæde ved skuespillet, ved legen med identitet. Hele foretagendet er præget af orden, kun et begrænset publikum har adgang, og adskillelsen mellem aktør og tilskuer er fuldendt – således, at der ingen aktører er og derfor intet på spil. Forestillingen virker akavet, det er klart en lettelse for maskerne at stoppe legen. Ikke nok med det, vi får en forklaring, der skal vise sig at gå igen i historikernes skildringer (21): Det er vor tunge, hæmmede nordiske mentalitet, der er uforenelig med maskespillet's letthed. Vi må ikke glemme, at argumentet samtidig har et potentielt politisk-disciplinerende indhold som selvopfyldende profeti: At man kan forandre folk ved at fortælle dem, hvad de *er*, snarere end hvad de *bør* være – en strategi, der ifølge historikeren Hans Vammen netop begyndte at vinde frem i 1800-tallets begyndelse, f.eks. i almueskolerne (22). Argumentet fandtes allerede i 1803, i et par af de indlæg, jeg har set, men synes dér ganske kraftsløst midt i al den farverige tumult. Hvad var der sket i løbet af de knap 30 år? Der kan tænkes adskillige ydre forklaringer: den økonomiske krise, statsbankerotten i 1813, landbrugskrisen i 1818. Hvor vigtige sådanne for-

klaringer end kan være, må det her være vigtigere at forstå indholdet i den mentalitetshistoriske forandring, der var sket.

Hvad vi kan slå fast er, at der på det ideologiske plan tilsyneladende fra 1803 til 1831 var skabt en ny konstruktion, den tunge nordbo, en nordisk identitet. Fra det Holbergske menneske, skuespilleren, den evigt maskerede, til nationalromantikens »kølige blod« er der et stort spring.

Grundtvig, en af den tidlige nationalromantiks varmeste fortalere langede da også ud efter maskeraderne i sit dunkle skrift »Maskeradeballet i Danmark 1808«. Baggrunden er »Danmarks ... Lykkes haarde Vinter« 1808, hvor krigens katastrofe har knækket landet. Og folk bare fester!

»Gulvet dundrede under de Dandsende, medens andre Formummede drejede sig under Rægripen [Rædselsmasken, ODS] i lystige Kredse, og skreve i hinandens Hænder, som kunde der tvivles om deres Navne, de rette.«

Her taler et andet menneske end maskeradernes aktører; her er én og kun én sand identitet. Og krænkelsen af denne identitet er for Grundtvig en synd, der straffes hårdt: »Salen rystede som et Blad i Stormen, og skræk udpustede Livsaanden af de Dandsende. Gispende fore de til Hel.«

Maskeraden forsvandt ikke til Hel, hvor Grundtvig ønskede den hen, den fusede nærmest ud. Efterhånden må man forestille sig idéen om personlighed (»Navnene, de rette«, med Grundtvigs ord) vokse sig så stærk, at ethvert ydre skuespil, enhver træden udenfor den »ærlige« rolle, bliver forbundet med et betydeligt ubehag. Dette viser sig gennem Grundtvigs tekst, gennem skildringen af maskeraden i 1831 – og gennem kulturhistorikerens væmmelse ved at se den ærværdige Thorvaldsen slå sig løs!

Noter

1 Clausen 1935 b:186; samme 1902:9. 2 Maskeraden i Danmark er først og fremmest beskrevet af Holbergforskeren E.C. Werlauff (1858), i artikler i værket »Danmark i Fest og Glæde« (1935), og af kulturhistorikeren Eiler Nystrøm (1913), der skrev om de offentlige forlystelser i Frederik 6.s tid. I disse værker er maskeraden et sidefænomen til de folkelige fastelavnsløjer, Nystrøm (1913:198) skriver f.eks., at maskeraden er »i slægt med Farce og Pantomime, men hører til Fastelavnsspillenes laveste Afkom; i Norden er den kun en Skifting«. Og ingen dansk forsker har gjort noget forsøg på en egentlig – eller mere positiv – fortolkning af fænomenet i Danmark. Også i den udenlandske forskning har maskeraden stået i skyggen af de folkelige karnevaler. Siden den russiske litterat Mikhail Bakhtin skrev sit klassiske værk om Rabelais og den »karnevaleske verden« (1968) har historikere, antropologer og litterater flokkedes om fænomenet – og vel som Bakhtin set maskeraden som en bleg afglans af det folkelige. En nævneværdig undtagelse er den amerikanske kultur- og litteraturhistoriker Terry Castle, som, stadig med inspiration fra Bakhtin, men med et langt mere åbent blik på maskeraderne, har skrevet om de engelske maskerader i »Masquerade and Civilization« (1986). 3 Fogtmann 3: 260. 4 Under alle omstændigheder findes der paralleller i udlandet. I England, hvor både maskeradelysten og -modstanden angiveligt var større end i Danmark, fik maskeraderne af visse af kirkens folk både skylden for det store jordskælv i Lissabon, og for et lokalt jordskælv i Leghorn. Og maskeraden blev i sig selv set som

en sygdom, der besmittede sjælene og samfundet. (Castle 1986: 84-86). 5 Werlauff 1858:231. 6 Ibid. 235. 7 Adr. 1768, nr. 27. 8 Skild. 1804, nr. 20. 9 Skild. 1804, nr. 37. 10 Den tyske mentalitetshistoriker Norbert Elias har beskrevet manér-mentaliteten i sine berømte bøger »Über den Prozess der Zivilisation« (1976, bd. 1) og »The Court Society« (1983). I Danmark har Johan Fjord Jensen beskrevet anstandskulturen i bind 4 af »Dansk litteratur historie« (1983). 11 Førsteudgaven er udateret og anonym, mens genoptrykket er fra 1749 og med J. R. Paulli som angivet forfatter. I konkurrence med Holberg skrev også Paulli et stykke om maskerader. 12 Pol. 1803, 12/3. 13 Pol. 1804, 28/1. 14 Skild. 1803, nr. 9. 15 Skild. 1804, nr. 18. 16 Skild. 1803, nr. 3. 17 Minerva 1803, feb. 18 I Danmark har historikeren Hans Vammen, med inspiration fra Norbert Elias, beskrevet denne proces i flere interessante artikler. Se Vammen (1989; 1994). 19 Den danske Tilskuer 1799, 21/2. 20 Kjøbenhavnsposten 1831, nr. 51. 21 Eiler Nystrøm skriver f.eks.: »Sydens Karneval har aldrig rigtig kunnet fæste Rod i de nordiske Landes Jord. Nordboens Gemyt har kun et Smil tilovers for Gadens Lystighed og de brogede Optog, hans Blod er køligt, han rives ikke med.« (1913:196) Også historikeren Julius Clausen har dette synspunkt på maskerader: »Det har aldrig ligget for de Danske at stille sig til Skue og spille paa Fantasiens Streng« (Clausen 1935 b: 188). 22 Vammen, 1994:16.

Litteratur

- Adresse-Contours Efterretning (Adr.), Kbh. 1766-72, 1803-05.
 Bakhtin, Mikhail: Rabelais and his World, MIT 1968.
 Bobé, Louis: Hoffester og Borgerliv, i: Julius Clausen et al eds, Danmark i Fest og Glæde, bd. 2, Kbh. 1935 a.
 – Fra Hoffet og Byen, i: Julius Clausen et al eds, Danmark i Fest og Glæde, bd. 3, Kbh. 1935 b.
 Berlingske Tidende, Kbh. 1768.
 Castle, Terry: Masquerade and Civilization, London 1986.
 Clausen, Julius: Kunstnerforeningen af 18de November, Kbh. 1902.
 – Omkring Grønnegade-teatret, i: Julius Clausen et al eds, Danmark i Fest og Glæde, bd. 2, Kbh. 1935 a.
 – Borgerliv og københavnske Forlystelser, i: Julius Clausen et al eds, Danmark i Fest og Glæde, bd. 4, Kbh. 1935 b.
 Den danske Tilskuer, Red. K. L. Rahbek, Kbh. 1798-1804.
 Elias, Norbert: Über den Prozess der Zivilisation. 2 bd., Frankfurt am Main, 1976.
 – The Court Society, Oxford 1983.
 Fogtmann, L.: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge, Kbh. Grundtvig, N.F.S.: Mascaradeballet i Dannemark, Kbh. 1808.
 Holberg, Ludvig: Epistel nr. 347, Epistler bd. 2.
 – Mascarade, i: Samtlige Komedier i tre bind, bd. 1, Kbh. 1984.
 Kjøbenhavnsposten, Kbh. 1831.
 Krogh, Torben: Maskarade, Nationaltidende 30/12 1929.
 Lund, H.V.: Fastelavnsforlystelser II, Morgenbladet nr. 53 1882.
 Meyer, Ludvig: Fremmedordbog, 8. udg. Kbh. 1970.
 Minerva, red. K. L. Rahbek, Kbh. 1803.
 Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn (Skild.), Red. Johan Werfel, 1803-08.
 Nystrøm, Eiler: Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid, bd. 2, Kbh. 1986 (1913).
 Ordbog over Det Danske Sprog (ODS), udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
 Paulli, J.R.: Julestuen og maskeraden, i Skuespiltekster fra komediehuset i Lille Grønnegade, IV, 1922.
 Politievennen (Pol.), Red. K. H. Seidelin, 1803-08.
 Troels-Lund, Troels: Dagligt Liv i Norden i det sekstende Århundrede, Haslev 1969 (1879-1901).
 Vammen, Hans: Bourgeois Mentality in Denmark 1730-1900, i: Bo Stråth (red): Language and the Construction of Class Identity, Göteborg 1989.
 – Gulddalderens danske samfund – en syntetisk karakteristik, i Stig Miss (red): Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, Kbh. 1994.
 Werlauff, E.C.: Historiske antegnelser til Ludvig Holbergs atten første lystspil, Kbh. 1858.

Summary

A History of the Danish Masquerades

The article traces a number of lines of development in the history of the masquerades in Denmark. The masquerades were introduced at the Court in the middle of the 17th century, partly inspired by foreign court cultures, partly as a sentimental imitation of the carnivals of the folk culture. Despite numerous prohibitions during the 18th century, they steadily diffused from the court to the growing bourgeois circles, primarily at the theatres, where semi-public masquerades were held. It was not until 1803 that public masquerades were legalised. In the following years masquerades became fashionable in Copenhagen, only to die out with the years of crisis and bankruptcy around 1813.

However, the disappearance of the masquerades should be seen in a broader psychohistorical context. The infatuation with – as well as the dislike of – the masquerades reflects distinct mentalities and world views, which it might be of general interest to study. The second half of the article explores various debates about masquerades that may elucidate: 1) Perceptions and understandings of masquerades and masking. 2) How the masquerade as a metaphor constructed a world view and an understanding of man and Self.

As a point of departure the author takes the playwright Ludvig Holberg, who in his ambivalent defenses of the masquerade evokes the conventional 18th-century idea of “the world as a stage”. In contrast, the arguments of the opponents of masquerades around 1803 demonstrate another, no less distinct pattern: 1) Dislike of the unbridled and frivolous character of the masquerade, 2) fear of its potential destroying of social boundaries and norms, and 3) displeasure at the costume’s capacity for effacing the personality of the masquerader.

The latter in particular weighed heavily as it signalled a fundamental change of mentality: In 1803 the main idea – in contrast to Holbergs conception – is that the costume disguises the personality. The concept of “personality” was formed during the period between the works of Holberg and the year 1803. The authors final statement is that cessation of the grand style masquerades was precisely the result of the growing importance of the Self. There was a growing disquietude at role playing, and the mask was increasingly viewed as an act of treason against the Self.